

Н. Б. Кушнір,

к. е. н., професор, зав. кафедри економіки підприємства

Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

Д. С. Войтович,

аспірант, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Nina Kushnir,

Candidate of Economics, Professor, Head of Enterprise Economics Department,
National University Of Water Management and Environmental Engineering, Rivne

Diana Voitovych,

postgraduate, National University Of Water Management and Environmental Engineering, Rivne

INSTITUTIONAL PROVIDING OF FINANCIAL MONITORING OF ENTERPRISE ACTIVITY

У статті досліджено основні підходи до визначення сутності фінансового моніторингу як невід'ємного елемента комплексної системи антикризового управління підприємницькою діяльністю. Наведено узагальнене визначення фінансового моніторингу як гнучкої інформаційної системи підприємства. Також у статті вивчено питання необхідності та актуальності оперативного контролю та моніторингу фінансового стану підприємства за умов виявлення негативних відхилень у його діяльності. Проаналізовано інституційне забезпечення системи фінансового моніторингу підприємства. Визначено ключові функції та окреслено головні завдання фінансового моніторингу. Наведена у статті структурно-логічна схема, ілюструє послідовність формування системи фінансового моніторингу підприємницької діяльності та характеризує її зв'язок із стратегічними цілями підприємства в кризових умовах господарювання. Встановлено, що інституційне забезпечення фінансового моніторингу на рівні підприємства вимагає створення системи попередження та реагування на небезпеки задля покращення управління підприємством у довгостроковому періоді.

The main approaches to the financial monitoring determination as an integral element of comprehensive crisis management system of business activities are investigated in the article. The generalized definition of financial monitoring as a flexible information system of the enterprise are provided. The article also examines the necessity and relevance of operative control and monitoring of the enterprise financial condition when detecting negative deviations in its activities. The institutional support of the enterprise financial monitoring system is analyzed. The key functions and main tasks of financial monitoring are outlined. The structural-logical scheme in the article is illustrating the formation sequence of financial monitoring of entrepreneurship system and characterizing its connection with the strategic objectives of the enterprise in the crisis conditions of management. It is established that the institutional providing of enterprise financial monitoring requires the creation of a system for warning and responding to hazards in order to improve enterprise management in the long term.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, підприємницька діяльність, система фінансового моніторингу, суб'єкти фінансового моніторингу, антикризове управління, загрози.

Keywords: financial monitoring, entrepreneurship, financial monitoring system, financial monitoring bodies, crisis management, threats.

Постановка проблеми. За несприятливих умов внутрішнього та зовнішнього економічного середовища, різких структурних змін, інфляційного очікування, низької ділової активності та кризової фінансово-економічної ситуації суб'єкти господарювання повинні оперативного реагувати на вплив будь-яких негативних ендо- та екзогенних факторів. Таким чином, підприємства, які ведуть постійний контроль фінансового стану та ефективності використання капіталу у формі фінансового моніторингу, попереджають загрозу виникнення кризових явищ та забезпечують економічну безпеку підприємницької діяльності. Здійснення фінансового моніторингу необхідне задля оцінювання виробничих та комерційних результатів та ефективності взаємодії різних суб'єктів господарювання, визначення напрямів санації при високій ймовірності банкрутства підприємства, стабілізації майнового стану, відновлення платоспроможності підприємницької діяльності. Система фінансового моніторингу безпосередньо у межах підприємства повинна бути чітко організованою та функціонально налаштованою між суб'єктами моніторингу, які орієнтовані на координацію, контроль та узагальнення одержаних результатів фінансового моніторингу, оцінювання ризиків та коректування фактичних параметрів господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На проблемні питання формування системи фінансового моніторингу підприємницької діяльності та його інституційного забезпечення звертали увагу багато вітчизняних учених-економістів, серед яких можна назвати наступних: О. О. Терещенко [9], А. А. Хмельюк [10], Л. О. Лігоненко [3], Н. В. Чаленко [11], Г. М. Сидоренко-Мельник [8], І. О. Макаренко [4], І. О. Бланк [2], О. П. Орлюк [6], І. П. Мойсеєнко [5]. У своїх працях ці науковці розглядали важливі теоретичні аспекти фінансового управління, планування та контролю фінансового стану та фінансових результатів підприємницької діяльності, а також отримання та інтерпретації комплексної інформації щодо протиріч у розвитку суб'єктів господарювання задля їх сталого та поступального розвитку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте результати попередніх наукових досліджень містять розбіжності у першу чергу щодо тлумачення категорії «фінансовий моніторинг», а також щодо його інституційного забезпечення у межах підприємства, встановлення ключових суб'єктів та цільових користувачів.

Формування цілей статті. Основне завдання статті полягає в узагальненні та систематизації існуючих теоретичних підходів щодо інституційного забезпечення фінансового моніторингу підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній науці термін моніторинг є менш розповсюдженим ніж у практиці природничих або суспільних наукових досліджень, проте вважається дієвим інформаційно-аналітичним засобом оцінювання розміру впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища на підприємницьку діяльність. Моніторинг є інструментом, за допомогою якого можливо встановити наскільки чутливим є підприємство до мінливих умов господарювання.

Загалом термін «моніторинг» походить від «monitor» (із латинської) – «нагадувати», «наглядати» та «monitoring» (із англійської) – «стеження», тобто безпосередньо означає проведення заходів із забезпечення систематичного контролю за станом та тенденціями розвитку певних процесів. Таким чином економічний моніторинг як складова частина управління підприємницькою діяльністю відповідає за безперервне спостереження за економічними об'єктами, передбачає відбір, оцінювання та інтерпретацію отриманих економічних даних задля прийняття своєчасних та оптимальних рішень керівництвом.

Із законодавчої точки зору термін «фінансовий моніторинг» позначає комплекс заходів, які проводять суб'єкти фінансового моніторингу з метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або у сфері фінансування тероризму, що включають в себе здійснення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [1]. Таке визначення ототожнює фінансовий моніторинг із державним фінансовим контролем, метою якого є перевірка інформації щодо правомірності фінансових операцій суб'єктів господарювання.

З неюридичної точки зору під фінансовим моніторингом підприємницької діяльності розуміється механізм постійного спостереження, одержання інформації, накопичення, опрацювання даних про стан підприємства задля виявлення закономірностей і причин динаміки у його діяльності, дослідження змін у його розвитку на основі порівняння із показниками за нормальних умов функціонування.

Терещенко О. О. розглядає моніторинг як компоненту контролю, що реалізується на всіх його етапах, а саме на етапі попереднього, поточного та підсумкового контролю [9].

Чаленко Н. В. під фінансовим моніторингом розуміє спеціальну систему організованого систематичного і безупинного спостереження за фінансовим станом об'єкта й оперативною його оцінкою [11, с. 168].

Мойсеєнко І. П. вважає, що фінансовий моніторинг є елементом управління підприємницькою діяльністю, сутність якого полягає в комплексному та систематичному аналізі причинно-наслідкових зв'язків їхньої діяльності, вивченні стану справ. За його словами система моніторингу використовує весь комплекс економічних показників та інформації, носить оперативний, тобто дієвий характер, та у значній мірі залежить від якості менеджменту на підприємстві [5].

Професор І. О. Бланк вважає, що система моніторингу, яка розробляється на будь-якому підприємстві повинна стати дієвим механізмом постійного спостереження за підконтрольними показниками фінансової діяльності, визначення розмірів відхилення фактичних результатів від прогнозованих, а також використовується з метою виявлення причин таких відхилень задля уникнення їх у довгостроковій перспективі [2].

Узагальнивши попередні визначення, можна зробити висновок, що фінансовий моніторинг – це інформаційна система з гнучкою інфраструктурою, яка дозволяє контролювати фінансові показники господарської діяльності, стан економічного об'єкта, оцінювати, швидко виявляти результати дії різних зовнішніх і внутрішніх факторів, прогнозувати, визначати розміри відхилень поточних результатів від передбачених та виявляти причини цих коливань, вносити коригування і приймати відповідні рішення.

Так як на підприємстві задля проведення спостереження за його діяльністю створюється система контролінгу, то моніторинг фінансово-господарської діяльності підприємства також може розглядатися як її складова. У такому випадку моніторинг застосовується з метою відстеження процесів, що відбуваються на підприємстві на певний момент часу, складання оперативних звітів про діяльність підприємства (за день, тиждень, місяць), співставлення поточних фактичних результатів із цільовими.

Система моніторингу характеризується швидким реагуванням на своєрідні «слабкі сигнали», що надходять із зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства. Такі сигнали слугують найпершими ознаками зміни ситуації на негативну, а тому, з метою впровадження запобіжних заходів, система моніторингу усуває дію можливих негативних ускладнень.

Ще однією характерною рисою фінансового моніторингу є його індивідуальність, що залежить від його мети та системи управління підприємством. Проте незалежно від організаційної структури управління, фінансовий моніторинг є безпосередньо пов'язаним із оперативними і стратегічними цілями підприємства.

З іншого боку, зважаючи на те, що головною метою фінансового моніторингу є діагностика фактичного економічного стану підприємства та його фінансової стійкості, виявлення тенденцій підприємницької діяльності та негативних впливів на неї, підтримка ефективного функціонування підприємства, об'єктивне оцінювання економічних ситуацій, ризиків та загроз задля прийняття виважених та обґрунтованих рішень, як і у сфері антикризового управління, його спрямування залежить від поточних фінансових результатів підприємства [11, с. 169].

При виникненні видимих труднощів у діяльності підприємства застосовується антикризовий фінансовий моніторинг, метою якого є збір і обробка поточної інформації, що дозволяє здійснити оцінювання ключових показників, а також виявити кризові тенденції в організаційно-виробничій сфері підприємства, подальший розвиток яких може призвести до виникнення кризових явищ.

За допомогою здійснення фінансового моніторингу стає можливим виявлення і усунення «вузьких місць» підприємства. Такі «вузькі місця» визначаються за результатами отриманих даних обліку, аналізу та контролю. Так підприємство зможе орієнтуватися на створення системи планування, збору інформації про ресурсівдачу, а керівництво зможе перейти до прийняття управлінських рішень.

Таким чином, основними завданнями фінансового моніторингу є:

1. Постійний контроль та нагляд за реалізацією стратегічних цілей підприємства та виконанням планових рішень, опираючись на фінансові показники та нормативи.
2. Своєчасний збір необхідної достовірної інформації про економічну діяльність.
3. Розробка системи індикаторів для оцінювання стану досліджуваного об'єкта та його елементів.
4. Визначення ступеню та характеру впливу прямих та непрямих факторів зовнішнього або внутрішнього середовища підприємства на його фінансовий стан.
5. Виявлення причин відхилень фінансового розвитку підприємства.
6. Перевірка адекватності управління підприємством фактичному стану його фінансового середовища.
7. Внесення змін у стратегічний план підприємства, коригування окремих цілей, у відповідності до виявлених відхилень, з метою дотримання загальної стратегії та досягнення ефективної діяльності підприємства у довгостроковому періоді.

8. Прийняття оперативних та дієвих рішень в умовах кризових ситуацій [3].

Виходячи із завдань фінансового моніторингу, можна виділити наступні його функції:

- інформаційна (основна функція моніторингу) полягає у забезпеченні керівництва інформацією щодо перебігу процесів на підприємстві;
- аналітична (ведення спостереження за змінами економічних даних, їх оцінка та аналіз за допомогою системи показників);
- діагностична (розпізнавання сигналів негативних факторів які загрожують фінансовому стану підприємства);
- контролююча (встановлення ступеню відповідності фінансових показників підприємства за звітний період цільовим параметрам);
- прогностична (використання ймовірнісних принципів задля формування прогнозів про майбутній стан підприємства) [7, с. 46].

Фінансово-економічний моніторинг є невід'ємним елементом процесу поточного контролювання. Таким чином, суб'єкти фінансово-економічного моніторингу фіксують звітну інформацію, що надходить із зовнішніх та внутрішніх джерел та інформують керівництво про стан підконтрольних об'єктів.

Система моніторингу підприємницької діяльності дає змогу неавтономно здійснювати об'єктивне оцінювання тенденцій розвитку фінансового стану підприємства, одержувати інформацію про ситуацію на ринку, його кон'юнктуру та усі його можливі зміни, швидко проводити діагностику фінансового стану підприємства та аналіз найбільш суттєвих факторів, які впливають на ділову активність та стійкість підприємства. У цій системі існують такі компоненти моніторингу, які використовуються у вказаних вище випадках:

- рівень економіки: зосередження уваги на кредитних та податкових ставках, прожитковому мінімуму, курсах валют, курсах акцій, показниках рівня виробництва у межах країни та регіону;
- рівень підприємства: збір даних про стан підприємницької діяльності, виробництва, маркетингу;
- рівень підрозділів: фіксація параметрів про закупівлі, розмір запасів та спожитих ресурсів, продуктивність виробництва [4].

Зображена на рисунку 1 структурно-функціональна схема, ілюструє систему фінансового моніторингу підприємства, як послідовність виконання певних етапів на підприємстві.

Рис. 1. Послідовність побудови системи фінансового моніторингу на підприємстві

Перший етап формування системи фінансового моніторингу на підприємстві пов'язаний із розробкою системи інформаційного забезпечення, що передбачатиме наявність інформаційних показників фінансового стану як наслідку взаємодії екзо- та ендогенних чинників підприємницької діяльності. Це дозволить управлінцям створювати відповідну реальним умовам аналітичну картину та здійснити оцінку негативних змін.

Під час виконання другого етапу проводиться диференціація отриманих фінансових показників за відповідними періодами спостереження (оперативним, поточним та стратегічним). До показників річного періоду спостереження (стратегічного) можна віднести коефіцієнти рентабельності, середньозважену вартість капіталу, темпи зростання чистого грошового потоку. Відстеження поточного фінансового стану можливо відповідно до таких показників: коефіцієнта поточної ліквідності, коефіцієнта автономії, коефіцієнтів оборотності, рентабельності обороту капіталу та ін. Оперативне спостереження можливо проводити у розрізі значень наступних показників: розміру виручки за період та темпу її зростання, рівня постійних та змінних витрат, розміру та періоду погашення кредиторської заборгованості, величини чистого прибутку. Оперативний моніторинг є одним із найбільш важливих елементів у системі фінансового моніторингу, адже його метою є досягнення поточних цілей підприємства, створення системи керування витратами та забезпечення бюджету грошових потоків.

Наступні етапи передбачають формування висновків за результатами фінансового моніторингу, оцінювання розмірів відхилень фактичних показників від планових та виявлення причин таких відхилень. На цих етапах здійснюється створення звітних фінансових документів підприємства, які відображають числові параметри відхилень, висвітлюють їх чинники та фіксують відповідальних за їх появу осіб.

Останній етап побудови системи фінансового моніторингу підприємницької діяльності пов'язаний із реалізацією основної його мети, тобто прийняттям управлінських рішень у відповідності до стану справ на підприємстві за результатами моніторингу. Також під час виконання цього етапу важливим є розробка заходів щодо використання можливостей підприємства, запобігання та попередження небезпек для його фінансового стану. Це у свою чергу вимагає налаштування системи ефективного антикризового управління, діагностики кризових явищ, орієнтації на досягнення стратегічного напрямку розвитку підприємства [3].

Створення системи фінансового моніторингу від початкових етапів (постановки цілей, планування, спостереження, накопичення, диференціації та узагальнення отриманої інформації, оцінювання характерних певному підприємству параметрів та показників) до завершальних (ухвалення управлінських рішень, коригування та контроль за їх виконанням на підприємстві) необхідно узгоджувати із його сильними та слабкими сторонами, здійснювати у зв'язку із елементами антикризового управління, зважаючи на прогнозування можливостей банкрутства.

Суб'єкти моніторингу підприємства можуть не тільки фіксувати важливі тенденції розвитку фінансово-економічних процесів підприємницької діяльності, але і швидко реагувати та здійснювати оцінку впливу головних чинників, які можуть спричинити відхилення у перебігу важливих процесів підприємства. Таким чином, система моніторингу підприємства створює «підґрунтя» задля попередження невідповідностей у його діяльності, тим самим допомагає підвищити ефективність стратегічного планування.

До основних суб'єктів системи моніторингу підприємства відноситься і саме підприємство, а також його управлінський склад, центральний апарат, основні, допоміжні та обслуговуючі підрозділи.

Усі підрозділи повинні обов'язково брати участь у здійсненні моніторингу, а керівний склад підприємства має забезпечувати наявність конфіденційної та достовірної інформації. Частота проведення моніторингу на підприємстві встановлюється його керівництвом та залежить від чутливості підприємства від зовнішніх факторів, ділової активності підприємства і його фінансового стану. Проте, виникають ситуації, коли проведення систематичного фінансового моніторингу є невідкладним заходом. Такі випадки настають, коли виникає загроза нестабільної кон'юнктури ринку, що може викликати кризові явища на самому підприємстві.

Окрім того, фінансовий моніторинг усіх його підрозділів є такою ж необхідною процедурою як у випадку, коли підприємство націлене на диверсифікаційне зростання та розширення видів своєї діяльності, так і у випадку скорочення виробництва, так як це спричиняє організаційні зміни на підприємстві.

Після завершення проведення моніторингу, формування висновків та складання фінансових звітів про стан підприємства не виключається можливість здійснення повторного моніторингу, при цьому умовно змінивши деякі вихідні параметри, не змінюючи загальної тенденції. За результатами такого умовно-повторного моніторингу керівництво підприємства зможе опрацювати різні показники і варіанти розгортання виробничих ситуацій та приймати рішення відповідно до умов, що є близькими до реальних.

Висновок. Таким чином, інформація, отримана в ході фінансово-економічного моніторингу, є підставою для формування й прийняття управлінських рішень. При проведенні фінансового моніторингу виникає необхідність отримання інформації стосовно різних об'єктів, наприклад підприємства в цілому і окремих його складових (співвідношення системи і частин системи). Функціонування системи фінансового моніторингу допомагає здійснити характеристику ситуації на підприємстві у кількісному вимірі, оцінити його фінансовий стан, виявити причини виникнення негативних тенденцій, провести аналіз негативних факторів і загроз що можуть вплинути на підприємство.

Проведення фінансово-економічного моніторингу вимагає врахування специфіки діяльності та індивідуальності системи управління кожного окремого підприємства. Через особливості діяльності кожного підприємства способи проведення фінансового моніторингу можуть відрізнятися. Тому саме фінансово-економічний моніторинг дає змогу будь-якому підприємству оперативно реагувати на коливання параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища, сприяє якісному оцінюванню можливостей підприємства, підвищенню ефективності його діяльності, дозволяє регулювати розмір і структуру капіталу, фінансові ресурси, управляти позицією на ринку та користуватися конкурентними перевагами задля забезпечення безперервного функціонування усіх підрозділів.

Отже, покращення та налаштування управління підприємницькою діяльністю можливе через створення відповідної системи фінансового моніторингу, як дієвого інструменту забезпечення активного безперервного контролю за фінансовими параметрами підприємства та прогнозування можливості небезпек у довгостроковому періоді. Сучасні економічні умови спонукають до впровадження оперативного фінансового моніторингу вітчизняними підприємствами на практиці, що дозволяє підвищити гнучкість планування та забезпечити високий рівень управління.

Література.

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII (із зм. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 2014, № 50-51.
2. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента: учеб. курс / И. А. Бланк. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ОМЕГА-Л, 2011. – 656 с.
3. Лігоненко Л. О. Управління грошовими потоками / Л.О. Лігоненко, Г. В. Ситник. – К.: КНЕУ, 2005. – 289 с.
4. Макаренко І.О. Алгоритм антикризового управління підприємством / І.О. Макаренко // Актуальные проблемы экономики. – 2005. – № 3. – С. 104-109.
5. Мойсєєнко І. П. Інвестування: навчальний посібник / І. П. Мойсєєнко. – К.: Знання, 2006. – 490 с.
6. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / Орлюк О. П. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.
7. Піюренко І. О. Необхідність використання системи моніторингу для попередження кризових ситуацій на підприємстві / І. О. Піюренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – №1. – С. 45-49.
8. Сидоренко-Мельник Г.М. Організаційно-методичні засади фінансового моніторингу ділової активності підприємства / Г.М. Сидоренко-Мельник // Бізнес Інформ : Міжнародний науковий економічний журнал. – Харків : ХНЕУ, 2013. – № 11 (430). – С. 281-284
9. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.
10. Хмелюк А. А. Фінансовий моніторинг: суб'єкти та об'єкти в Україні / А. А. Хмелюк // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2014. – № 1. – С. 174-180.
11. Чаленко Н. В. Організація системи внутрішнього фінансового моніторингу суб'єкта господарювання / Н. В. Чаленко, А. Ю. Норенко // International scientific journal. – 2015. – № 9. – С. 168-170.

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction of the Legalization (Laundering) of the Proceeds from Crime, Terrorist Financing and the Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 50-51.
2. Blank, I. A. (2011) *Osnovy finansovovo menedzhmenta: ucheb. kurs* [The basis of financial management], 3rd ed, OMEGA-L, Moscow, Russia.
3. Lihonenko, L. O. (2005) *Upravlinnia hroshovymy potokamy* [Cash Flow Management], KNEU, Kyiv, Ukraine.
4. Makarenko, I.O. (2005) "Algorithm of anti-crisis management of the enterprise", *Aktualnye problemy ekonomyky*, vol. 3, pp. 104–109.
5. Moiseienko, I. P. (2006) *Investuvannia: navchalnyi posibnyk* [Investing: tutorial], Znannia, Kiev.
6. Orliuk, O. P. (2010) *Finansove pravo. Akademichnyi kurs : pidruchnyk* [Finance law. Academic course: tutorial], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
7. Piurenko, I. O. (2013) "Need to use a monitoring system to prevent crisis situations at the enterprise", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 45-49.
8. Sydorenko-Melnyk, H. M. (2013) "Organizational and methodical principles of financial monitoring of business activity of the enterprise", *Biznes Inform : Mizhnarodnyi naukovyi ekonomichnyi zhurnal*, vol. 11 (430), pp. 281-284.
9. Tereshchenko, O. O. (2003) *Finansova diialnist subiektiv hospodariuvannia* [Financial activity of economic entities], KNEU, Kiev.
10. Khmeliuk, A. A. (2014) "Financial monitoring: entities and objects in Ukraine", *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy (ekonomika, pravo)*, vol. 1, pp. 174-180.
11. Chalenko, N. V. (2015) "Organization of the system of internal financial monitoring of a business entity", *International scientific journal*, vol. 9, pp. 168-170.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2017 р.